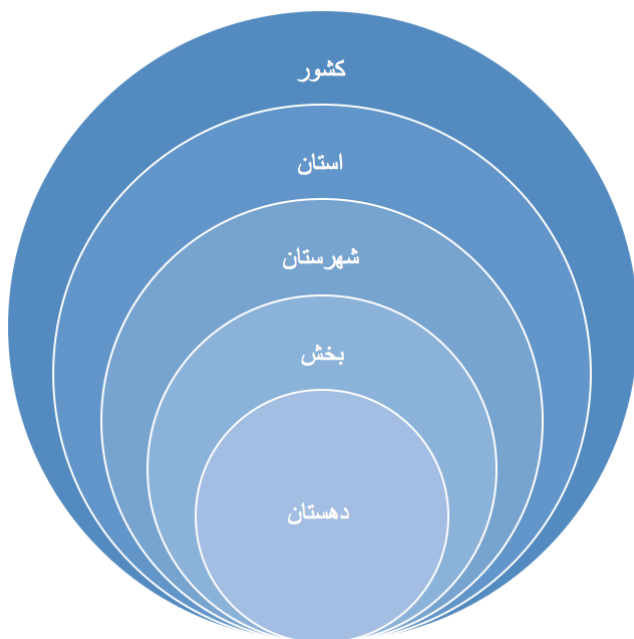

پیش‌درآمدی بر انتخابات محلی در ایران

ساختار حکومت در سطح محلی

نهادهای محلی از بعد دوگانگی ماهیت خود مشابه نهادهای ملی هستند. تقریباً در همه سطوح حکومت، شوراهای اداری انتصابی وجود دارند که ریاست آنها در دست نمایندگان حکومت مرکزی است. این نهادها در سطح استان، شهرستان، ناحیه، شهر، و روستا ساختار سلسله مراتبی از بالا به پایین دارند. در کنار آن ساختار موازی سلسله مراتبی از پایین به بالا نیز وجود دارد که از مقامات انتخابی و شوراهای تشکیل شده و شوراهای محلی و روستا در قاعده آن قرار می‌گیرند.

شوراهای شهر و روستا تنها نهادهای محلی هستند که اعضای شان با رأی مستقیم انتخاب می‌شوند. پس از انتخاب اعضای شورای روستا، این اعضا افرادی را به عنوان نمایندگان شورای روستا در سطح ناحیه یا بخش تعیین می‌کنند. پس از تشکیل شوراهای بخش، اعضای این شورا نمایندگان بخش را در شوراهای شهرستان

انتخاب می‌کنند، و این روند تا سطح شورای عالی استان‌ها ادامه می‌یابد. شوراهای انتخابی با ساختار پایین به بالا معمولاً بیش از آن که نقش قانون‌گذاری داشته باشند نقش نظارتی و مشورتی دارند. شوراهای شهر وظیفه انتخاب شهردار، تصویب بودجه شهرداری و نظارت بر اجرای آن را بر عهده دارند. این شوراها همچنین تمامی تصمیمات مربوط به توسعه و برنامه‌ریزی شهری را تأیید می‌کنند.

سطح	ساختار بالا به پایین، انتصابی	ساختار پایین به بالا، انتخابی
کشور	وزارت کشور	شورای عالی استان‌ها
استان	استانداران، ریاست شوراهای اداری استان‌ها	شوراهای استانی
شهرستان	فرماندار، ریاست شوراهای اداری شهرستان	شوراهای شهرستان
بخش ⁱ	بخشدار، ریاست شوراهای اداری بخش	شوراهای بخش
دهستان ⁱⁱ	دهدار	فاقد شورا
شهر/روستا	شهردار/دهیار (با انتخاب شورا)	شوراهای شهر/روستا

لطفاً برای کسب اطلاعات بیشتر با info@nabz-iran.com تماس بگیرید

www.nabz-iran.com

بر خلاف نهادهای انتخابی، بیشتر امور اجرایی و نهادهای حکومت مرکزی از طریق ساختار بالا به پایین و به دست رؤسای انتصابی شوراها با اختیارات گوناگون مدیریت می‌شوند، هر چند شهردار را اعضای شوراها شهر انتخاب می‌کنند. شهردار مسئولیت اجرای مصوبات شورای شهر را بر عهده دارد. شهردارها در شوراها انتخاب شده و سپس از سوی وزارت کشور تأیید می‌شوند و در یک دوره چهارساله ریاست اداره امور شهری را بر عهده می‌گیرند. وزارت کشور همچنین مسئول انتصاب استاندارها است که فرماندارها را با تأیید وزارت کشور منصوب می‌کنند و این زنجیره ادامه می‌یابد. شوراها اداری نهادهایی غیر انتخابی هستند که از مقامات اجرایی، قضایی، و انتظامی شهرستان تشکیل می‌شوند. وظایف این شوراها بیشتر امنیتی و انتظامی و در راستای پیاده‌سازی سیاست‌های حکومت و هماهنگی سازمان‌های دولتی است.

شوراهای محلی شهر و روستا

برای اطلاعات بیشتر درباره ساختارهای حکمرانی محلی در ایران به [دربک نظام اداری و تقسیمات کشوری ایران](#) منتشرشده در وبسایت نبض ایران مراجعه کنید.

هر چند شوراهای محلی اختیارات محدودی دارند، اما گامی جدید - هر چند کوچک - در پیشبرد سیاسی ایران برداشته‌اند، و محیطی را ایجاد کرده‌اند که شهروندان می‌توانند در آن بدون ایجاد تهدید برای حکومت مرکزی، از آن انتقاد کنند.ⁱⁱⁱ پس از تحکیم قدرت انقلاب اسلامی، ملی‌سازی بسیاری از صنایع، ترس از خیزش قومیت‌ها، جنگ تحمیلی، و بازسازی پس از آن به تقویت روند تمرکز حکومت منجر شد. در فاصله سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۷۷، فضای چندانی برای مشارکت مستقیم عموم مردم در تصمیم‌گیری‌های اجتماعی، سیاسی، یا اقتصادی برای مدیریت شهری وجود نداشت.^{iv}

تا پیش از سال ۱۳۷۸، وزارت کشور شهردارها را منصوب می‌کرد. از زمان برگزاری اولین انتخابات عمومی محلی در سال ۱۳۷۷، مسئولیت برگزاری انتخابات برای انتخاب مستقیم اعضای شورای شهر و انتخاب شهردار به پیشنهاد اعضای شورای شهر از وزارت کشور به ساکنان محلی منتقل شد، زیرا مسئولانی که در انتخابات محلی انتخاب می‌شدند، برای انتخاب مجدد باید نظر حوزه‌های انتخابیه خود را جلب می‌کردند.^v در حال حاضر، لایحه جدیدی در مجلس در دست بررسی است که در صورت تصویب، شهرداران ۵۰ شهر بزرگ با جمعیت بیش از ۲۰۰,۰۰۰ نفر به جای انتصاب از سوی اعضای شورای شهر، با رأی مستقیم مردم انتخاب خواهند شد و به این ترتیب ارتباط مستقیم شهردارها با حوزه‌های انتخابیه بیشتر خواهد گردید.^{vi} بر اساس قانون شوراها مصوب ۱۳۸۲، تعداد کرسی‌ها در شوراهای محلی متناسب با اندازه حوزه انتخابیه است.

تعداد اعضای شوراها بر اساس جمعیت

تعداد کرسی‌ها در شورا	جمعیت
۵ نماینده، فاقد بخش	شهرهایی با جمعیت زیر ۱۰,۰۰۰ نفر
۷ نماینده، فاقد بخش	شهرهایی با جمعیت ۱۰,۰۰۰ تا ۵۰,۰۰۰ نفر
۹ نماینده، ۳ بخش	شهرهایی با جمعیت ۵۰,۰۰۰ تا ۱۰۰,۰۰۰ نفر
۱۲ نماینده، ۴ بخش	شهرهایی با جمعیت ۱۰۰,۰۰۰ تا ۱۵۰,۰۰۰ نفر
۱۵ نماینده، ۵ بخش	شهرهایی با جمعیت بالای ۱۵۰,۰۰۰ نفر
۳۰ نماینده، ۱۰ حوزه انتخابیه	تهران

لطفاً برای کسب اطلاعات بیشتر با info@nabz-iran.com تماس بگیرید

www.nabz-iran.com

انتخابات محلی در سال ۱۳۷۷

در نخستین انتخابات محلی در سال ۱۳۷۷، بیش از ۳۳۴,۰۰۰ نفر، از جمله ۵,۰۰۰ زن، برای رقابت بر سر ۱۹۰,۰۰۰ کرسی در جمهوری اسلامی نامزد شدند (۳۶,۰۰۰ نامزد رد صلاحیت شدند).^{vii} در بسیاری از شهرهای بزرگ، به ویژه تهران و اصفهان، نامزدهای میانه‌رو با رأی نسبتاً قاطع پیروز شدند. در نواحی روستایی، نامزدهای مستقل دست برتر را داشتند که نشان‌دهنده توجه بیشتر به مسائل محلی در مقایسه با سیاست‌های ملی یا ائتلاف‌های ایدئولوژیک در این نواحی است.^{viii} در تهران، نامزدهای طرفدار خاتمی (اصلاح‌طلبان) در جبهه مشارکت ایران اسلامی ۱۳ کرسی از ۱۵ کرسی را از آن خود کردند، و دو کرسی باقی‌مانده هم نصیب نامزدهای مستقل شد. به طور کلی، ۲۴ میلیون نفر از واجدین شرایط رأی در این انتخابات شرکت کردند که درصد مشارکت ۶۵ درصد را نشان می‌دهد که از مشارکت ۴۵ درصدی در انتخابات مجلس خبرگان در سال قبل از آن بیشتر بود.

هر چند تنها ۲/۲ درصد نامزدها در کل کشور زن بودند، بسیاری از آنها موفقیت چشم‌گیری داشتند. خواهر رییس‌جمهور خاتمی در زادگاهش اردکان به شورای شهر راه یافت، و نامزدهای زن در ۲۰ مورد از شوراهای شهر برنده اکثریت آرا بودند.^{ix} به طور کلی، در دوره نخست شوراهای ۱,۳۷۵ زن در نقاط مختلف ایران به شوراهای راه یافتند که کمتر از یک درصد کل منتخبین را تشکیل می‌داد. بالاترین درصد منتخبین زن با میزان ۳ درصد به شهر تهران تعلق داشت، و در بسیاری از شهرهای دیگر هیچ زنی به شوراهای راه پیدا نکرد.^x

دور اول شوراهای محلی با مشکلاتی روبرو بود که از آن جمله می‌توان به نیاز به صرف زمان چشم‌گیر برای ایجاد بنیان‌های این نهاد نوپا اشاره کرد. به همین دلیل، منتخبین این دوره نمی‌توانستند چندان بر مدیریت امور محلی تمرکز کنند. همچنین، ابهام در قانون انتخابات شوراهای محلی نیز به اصطکاک بین مقامات انتصابی، اعضای شورای شهر، شهردارها، و فرماندارها منجر شد، که خود بر کارایی کلی شورا تأثیر می‌گذاشت. در نتیجه، شهروندان حس می‌کردند شوراهای محلی نتوانسته‌اند نیازها و انتظارات آنها را برآورده سازند، و همین موضوع به دلسردی رأی‌دهندگان در انتخابات ۸۱ منجر شد.^{xi}

انتخابات محلی در سال ۱۳۸۱

در مقایسه با انتخابات شوراهای در سال ۱۳۷۷، تعداد نامزدها و آرا در انتخابات ۱۳۸۱ بسیار کمتر بود (۲۰۰,۰۰۰ نامزد برای رقابت بر سر ۱۶۸,۰۰۰ کرسی). اما کمتر از سه درصد این نامزدها رد صلاحیت شدند.^{xii} (در مقایسه با رد صلاحیت حدود ۱۹ درصد نامزدها در دور پیشین انتخابات شوراهای) و درصد زنان منتخب در شوراهای محلی از ۰/۸ درصد به ۱/۴ درصد افزایش یافت. نکته مهم این است که در بسیاری از حوزه‌ها رقابتی وجود نداشت و انتخابات عملاً فقط در ۲۱ استان از ۲۸ استان برگزار شد.^{xiii}

لطفاً برای کسب اطلاعات بیشتر با info@nabz-iran.com تماس بگیرید

www.nabz-iran.com

کاهش مشارکت در شهرهایی مثل اصفهان، مشهد، شیراز، و تهران بیشتر از نقاط دیگر بود و در این شهرها تنها ۱۲ تا ۲۰ درصد واجدین شرایط رأی در انتخابات شرکت کردند.^{xiv} در مجموع، در مقایسه با مشارکت ۲۶ میلیونی در سال ۱۳۷۷، در این دوره تنها ۱۶ میلیون نفر از واجدین شرایط رأی در انتخابات شرکت کردند.^{xv} برخی علت کاهش شدید مشارکت را دلسردی مردم از عملکرد اولیه شورای محلی - یعنی نبود اختیارات و حکمرانی نامطلوب - پس از شور و اشتیاق در انتخابات سال ۷۷ می‌دانستند.^{xvi} محافظه‌کارها با تکیه بر مشارکت پایین و دلسردی عمومی نسبت به روند سیاسی، تقریباً در همه شهرهای بزرگ در انتخابات پیروز شدند و جنبش اصلاحات برای اولین بار پس از ظهورش در میانه دهه ۷۰ با شکستی شدید روبرو شد.^{xvii} مهم‌ترین پیامد این مشارکت اندک ورود تندروها به شورای شهر تهران و انتخاب چهره‌های ناشناخته به نام محمود احمدی‌نژاد در سمت شهردار بود که دو سال بعد از همین سمت به عنوان سکوی پرتابی برای رسیدن به مقام ریاست جمهوری استفاده کرد.^{xviii}

انتخابات محلی در سال ۸۵

نتایج انتخابات محلی در سال ۸۱ به وضوح نارضایتی مردم ایران را از عملکرد جنبش اصلاحات نشان می‌داد.^{xix} انتخابات سال ۸۵ نوعی همه‌پرسی هم بود، اما نتایج این دوره نشانی از واکنش شدید به ناتوانی احمدی‌نژاد رییس جمهور محافظه‌کار در تحقق وعده‌های انتخاباتی‌اش برای حل مشکلات اقتصادی روزافزون ایران بود. مشارکت ۶۰ درصدی این دوره بسیار بالاتر از دوره قبلی بود و ثبت‌نام نامزدها هم افزایش چشم‌گیری داشت و بیش از ۲۲۳،۰۰۰ نفر، از جمله ۵،۰۰۰ زن، برای رقابت بر سر ۱۱۳،۰۰۰ کرسی در شوراها ثبت‌نام کردند. مجلس که آن زمان در دست تندروها بود ۱۰،۰۰۰ نفر را پیش از انتخابات رد صلاحیت کرد.^{xx} از ۲۶۴ کرسی در مراکز استان‌ها، ۴۴ کرسی نصیب زنان شد.^{xxi}

در شورای شهر تهران که اهمیتی نمادین دارد، نامزدهای طرفدار احمدی‌نژاد در فهرست ائتلاف رایحه خوش خدمت تنها سه کرسی از ۱۵ کرسی را به دست آوردند که نشان‌دهنده حمایت از باقر قالیباف، شهردار عملگرای محافظه‌کار بود که در انتخابات ریاست جمهوری ۸۴ از احمدی‌نژاد شکست خورده بود.^{xxii} نارضایتی که در مشارکت اندک سال ۸۱ بازتاب یافته بود، و مشارکت گسترده طرفداران اصلاح‌طلبان در سال ۸۵ نشان می‌دهد با وجود این که شوراها بیشتر به امور محلی می‌پردازند، انتخابات محلی از انتخابات ملی تأثیر پذیرفته و بر آن تأثیر می‌گذارند.

انتخابات محلی سال ۱۳۹۲ و برگزاری همزمان با انتخابات ریاست جمهوری

با توجه به بی‌ثباتی سیاسی پس از جنبش سبز در سال ۸۸، انتخابات شوراها در سال ۹۰ برگزار نشد و دوره تصدی همه اعضا تمدید شد. با حکم رهبری در فروردین ۸۹ و تصویب ماده ۳ قانون انتخابات ریاست جمهوری در مجلس، بر اساس قانون جدید قرار بر این شد که انتخابات محلی آتی همزمان با انتخابات ریاست جمهوری برگزار شود.^{xxiii} تا با بهبود روابط عمومی، اعتماد به روند انتخابات ریاست جمهوری بازگردانده شود.^{xxiv} این اولین باری نبود که مسئولان در ایران با هدف افزایش مشارکت، انتخابات ملی و محلی را همزمان برگزار می‌کردند. در سال ۱۳۷۸، شورای نگهبان و وزارت کشور انتخابات مجلس خبرگان و اولین دوره انتخابات شوراها را تقریباً همزمان برگزار کردند که باعث افزایش نه درصدی مشارکت در انتخابات مجلس خبرگان در مقایسه با انتخابات قبلی شد.^{xxv} در دوره ثبت‌نام، ۶۸۶ نامزد از جمله ۳۰ زن برای انتخابات ریاست جمهوری ثبت‌نام کردند. در نهایت، شورای نگهبان تنها صلاحیت هشت نفر را تأیید کرد.^{xxvi} بیش از ۳۰۰،۰۰۰ نفر برای انتخابات شوراها شهر و روستا ثبت‌نام کردند که از این میان ۳،۰۰۰ نفر رد صلاحیت شدند.^{xxvii} و ۲،۸۱۰ نفر از آنها به رد صلاحیت خود اعتراض کردند.^{xxviii} در ۲۴ خرداد ۹۲، مردم ایران برای رأی دادن در یازدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری و چهارمین دوره انتخابات شوراها شهر و روستا پای صندوق‌ها حاضر شدند. در این انتخابات، علاوه بر انتخاب رییس جمهور جدید، به دلیل ممنوعیت نامزدی مجدد احمدی‌نژاد به خاطر محدودیت دو دوره‌ای ریاست جمهوری در ایران، بیش از ۱۲۶،۰۰۰ عضو شورای شهر و روستا نیز انتخاب شدند. هر چند تأیید مستقل درصد مشارکت بالا (۷۲/۶۷) در گزارش‌های حکومتی ممکن نیست، شور و اشتیاق در میان رأی‌دهندگان مشهود بود و مردم ایران با انتخاب حسن روحانی، نامزد نسبتاً میانه‌رو، در دور اول، تمایل خود را برای تغییر نشان دادند. میزان مشارکت در انتخابات شوراها در تهران ۴۵

نبض ایران

تقویت صدای ایرانیان

لطفاً برای کسب اطلاعات بیشتر با info@nabz-iran.com تماس بگیرید

www.nabz-iran.com

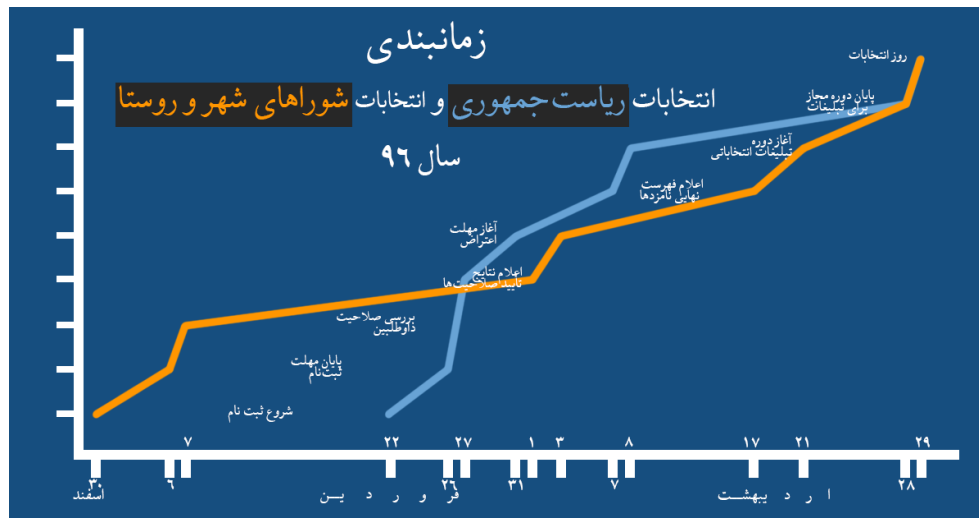
درصد بود که نسبت به میزان ۱۲ درصد در انتخابات ۸۱ افزایش داشت.^{xxix} اصولگرایان در نقاط دیگر ایران هم بسیاری از کرسی‌های پیشین خود را از دست دادند.

بستر انتخابات ریاست جمهوری و شوراهای در سال ۹۶

در چند دوره قبلی انتخابات، میانه‌روها و زنان در مجلس، شوراهای شهر، و قوه مجریه قدرت گرفته‌اند. در انتخابات مجلس در اسفند ۹۴، بیش از ۱۲,۰۰۰ نفر برای نامزدی ثبت‌نام کردند، هر چند روند غیر شفاف و سخت‌گیرانه بررسی صلاحیت در شورای نگهبان در نهایت منجر به رد صلاحیت بیش از نیمی از این افراد شد. تعداد نامزدهای زن هم در این دوره رکورد شکست. در واقع، تعداد نامزدهای زن در انتخابات ۹۴ مجلس سه برابر این تعداد در سال ۹۰ بود. در نهایت، ۶,۲۲۹ نفر از جمله ۵۸۶ زن در انتخابات حاضر شده و برای کسب یکی از ۲۹۰ کرسی در مجلس به رقابت پرداختند. میانه‌روها و اصلاح‌طلبان با چند نماینده کمتر از تعداد لازم برای کسب اکثریت کامل، در حال حاضر بزرگ‌ترین فراکسیون مجلس را برای نخستین بار ظرف ۱۰ سال تشکیل داده‌اند. علاوه بر ۱۴ زنی که در دور اول به مجلس راه یافتند، چهار نفر نیز در اردیبهشت ۹۵ در دور دوم نماینده مجلس شدند، و به این ترتیب بیشترین تعداد نماینده زن پس از تأسیس جمهوری اسلامی وارد مجلس شدند.

با وجود این پیشرفت‌های امیدبخش، این پیشروی‌ها واکنش‌های شدیدی را از سوی عناصر تندرو در قوای غیر انتخابی در پی داشته و سخت‌گیری بیشتری را در اعمال قوانین اخلاقی و افزایش در دستگیری‌ها و اعدام‌ها موجب شده است. تندروها که به انتخابات ۹۶ چشم دارند، فعالان را هدف گرفته و با هدف سلب اعتبار از روحانی به عنوان یکی از نیروهای تغییرات اجتماعی معتدل، فشار خود را بر جامعه مدنی و رخدادهای فرهنگی افزایش داده‌اند. اصطکاک بین نهادهای محافظه‌کار انتصابی و میانه‌روهای منتخب پس از برجام و پیش از انتخابات پیش رو نیز تنش ناشی از ساختار دوگانه حکومت را روشن‌تر می‌کند.

با این حال، جامعه مدنی ایران و عناصر میانه‌روی حکومت ضمن اثبات انعطاف‌پذیری خود، برای به چالش کشیدن برخی محدودیت‌های تندروها و تحدید آزادی‌ها، این مسائل را به فضای رسانه‌های اجتماعی کشیده‌اند. تأثیر اختلاف بین میانه‌روها و تندروها بر شهروندان ایران و نیز واکنش جامعه مدنی همچنان از عوامل مهمی هستند که باید پیش از انتخابات بررسی شوند، و در

این میان باید به تأثیرات آن بر سیاست در سطح محلی توجه ویژه داشت و باید دید آیا انتخابات شوراهای می‌تواند ابزاری برای مانور سیاسی گسترده‌تر شود و مسائل و منافع محلی بر آن تأثیری خواهد داشت یا خیر.

لطفاً برای کسب اطلاعات بیشتر با info@nabz-iran.com تماس بگیرید

www.nabz-iran.com

ما را در بهروزرسانی این اطلاعات یاری کنید. در صورت مشاهده هر گونه اشتباه در این متن، موضوع را با درج منبع اطلاع دهید.

لطفا برای کسب اطلاعات بیشتر با info@nabz-iran.com تماس بگیرید
www.nabz-iran.com

- ⁱ گاهی بخش در متون انگلیسی به district ترجمه می‌شود.
- ⁱⁱ دهستان متشکل از چند روستا، مکان، و مزرعه همجوار است که از نظر فرهنگی، اجتماعی یا اقتصادی به یکدیگر وابستگی داشته باشند. توضیحات بیشتر در ادامه متن
- ⁱⁱⁱ تاجبخش، «تمرکززدایی سیاسی و شکل‌گیری دولت محلی در ایران: تحکیم یا تغییر حکومت دینی؟»
- ^{iv} http://www.uni-potsdam.de/db/wtcms/contentido-4.4.5/cms/upload/pdf/lehre_kraemer2_nateghpour.pdf
- ^v در حال حاضر، مجلس در حال بررسی لایحه‌ای است که در صورت تصویب، در شهرهای دارای جمعیت بیشتر از ۲۰۰,۰۰۰ نفر، شهردار با رأی مستقیم مردم انتخاب خواهد شد.
- ^{vi} «انتخاب شهردار با رأی مستقیم مردم»، سایت انتخاب، Entekhab.ir، ۲۶ اردیبهشت ۱۳۹۵
- ^{vii} نایجل پارسونز، «سیاست‌های انتخاباتی در ایران: قواعد رقابت، مشارکت مردمی، و محدودیت‌ها در جمهوری اسلامی»، مؤسسه خاور میانه، ۱ نوامبر ۲۰۱۰.
- ^{viii} پیتر کیرنان، «پیروزی اصلاح‌طلبان در انتخابات شوراها»، گزارش واشنگتن در امور خاور میانه، آوریل/می ۱۹۹۹، ص. ۶۶، ۱۰۲
- ^{ix} همان
- ^x رضیه رضازاده، «توانبخشی زنان و حکمرانی مطلوب شهری در ایران»، مجله علوم اجتماعی آسیا، ج. ۷، ش. ۳، مارس ۲۰۱۱
- ^{xi} عالم، الکیت و کار، «دوگانگی در طراحی: نظام انتخاباتی ایران»
- ^{xii} «گزارش ایران»، رادیو آزاد اروپا/رادیو آزادی، ۲۴ فوریه ۲۰۰۳، ج. ۶، ش. ۸
- ^{xiii} پارسونز، «سیاست‌های انتخاباتی در ایران: قواعد رقابت، مشارکت مردمی، و محدودیت‌ها در جمهوری اسلامی»
- ^{xiv} «گزارش ایران»، رادیو آزاد اروپا/رادیو آزادی، ۲۳ اکتبر ۲۰۰۶، ج. ۹، ش. ۳۹
- ^{xv} رای تاکیه، «انتخابات شوراها در ایران: نقطه عطفی برای جنبش اصلاحات؟»، مؤسسه واشنگتن، سیاست ش. ۷۲۱، ۶ مارس ۲۰۰۳
- ^{xvi} پارسونز، «سیاست‌های انتخاباتی در ایران: قواعد رقابت، مشارکت مردمی، و محدودیت‌ها در جمهوری اسلامی»
- ^{xvii} تاکیه، «انتخابات شوراها در ایران: نقطه عطفی برای جنبش اصلاحات؟»
- ^{xviii} رابرت تایت، «رأی ایرانیان و اولین آزمون احمدی‌نژاد»، گاردین، ۱۵ دسامبر ۲۰۰۶
- ^{xix} «نتایج انتخابات محلی در ایران دست رد بر سینه احمدی‌نژاد»، راشا تودی، ۱۹ دسامبر ۲۰۰۶
- ^{xx} جیم کلنل، «پیروزی رقبای احمدی‌نژاد در انتخابات ایران»، اسوشیتد پرس، سی بی اس نیوز، ۱۶ دسامبر ۲۰۰۶
- ^{xxi} صنم وکیلی، «زنان و سیاست در جمهوری اسلامی ایران: کنش و واکنش»، (لندن: گروه نشر کانتینیم اینترنشنال، ۲۰۱۱)
- ^{xxii} رابرت تایت، «شکست احمدی‌نژاد در اولین آزمون انتخاباتی و کسب کرسی‌های کلیدی به دست رقبا»، گاردین، ۱۸ دسامبر ۲۰۰۶
- ^{xxiii} رضا اکبری و سعید آگنجی، «دلایل اهمیت انتخابات شورای شهر در ایران»، المانیتور، ۲۰ می ۲۰۱۳
- ^{xxiv} محمدحسین ضیا، «انتخابات ریاست جمهوری در ایران و اهمیت مشارکت در آن»، گاردین، ۱۳ مارس ۲۰۱۳
- ^{xxv} رضا اکبری و سعید آگنجی، «دلایل اهمیت انتخابات شورای شهر در ایران»
- ^{xxvi} «خلاصه گزارش: ایران، ۲۴ خرداد ۱۳۹۲ - انتخابات ریاست جمهوری و شوراهای شهر و روستا»، مؤسسه ملی دموکراتیک برای امور بین‌الملل، ۱۲ ژوئن ۲۰۱۳
- ^{xxvii} نکته: شورای نگهبان مسئول بررسی صلاحیت نامزدهای انتخابات شوراهای شهر نیست. این وظیفه بر عهده هیأت نظارتی است که توسط مجلس انتخاب می‌شود
- ^{xxviii} حنیف ضرابی کاشانی، «رخدادهای جدید در انتخابات ایران»، مرکز ویلسون، ۱۶ می ۲۰۱۳
- ^{xxix} علی پدرام، «بازگشت اصلاح‌طلبان به قدرت در انتخابات شوراهای ایران»، الشرق الاوسط، ۲۰ ژوئن ۲۰۱۳

